

УДК 343.977

П.Ю. КРАВЧУК, Академія адвокатури
України

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ГРАБЕЖІВ І РОЗБОЇВ

Ключові слова: допит, потерпілий, грабіж, розбій, методика, тактика, розслідування

Однією з причин низького рівня розкриття грабежів і розбоїв є відсутність дієвих рекомендацій по проведенню окремих слідчих дій. Це безумовно висуває вказану багатопланову проблему в коло актуальних напрямів криміналістичних досліджень.

Окремі проблеми методики розслідування грабежів і розбоїв уже були предметом дослідження, зокрема, Ю.П. Алєніна, В.Н. Долїніна, Н.І. Клименко, В.П. Колмакова, В.П. Колонюка, П.М. Кубрака, В.І. Перкіна, К.А. Сабїрова, В.В. Тїщенко, А.Я. Цєлїщева, Г.О. Чорного, М.А. Шматова та інших науковців. Однак, на нашу думку, не всі проблеми допиту (зокрема, допиту в конфліктній ситуації, у разі важкого стану потерпілого), достатньо детально розкриті в публікаціях зазначених авторів.

Загальновідомо, що допит є слідчою дією, процесуальним засобом одержання й перевірки доказів, на основі яких встановлюється наявність або відсутність обставин, що підлягають доказуванню [1, с.5–7].

Допит по справах про грабежі та розбої є обов'язковою і найпоширенішою слідчою дією. Вивчена слідча практика показує, що в більшості випадків особа, яка здійснює розслідування, може одержати необхідну й повну інформацію на початковому етапі саме при допиті потерпілого, який має найбільш повні відомості про злочин.

Допит потерпілого по справах про грабежі і розбої має певну специфіку. Чинне кримінально-процесуальне законодавство визначає, що потерпілий може бути допитаний про будь-які обставини, що підлягають доказу-

ванню по кримінальній справі, у тому числі про взаємини з підозрюваним, обвинувачуваним, а також розповісти про своє суб'єктивне сприйняття ситуації злочину. Однак показання потерпілого повинні бути оцінені слідчим критично. Це пояснюється тим, що особливе положення потерпілого як жертви злочину, а можливо й зацікавленої в справі особи (наприклад, коли між потерпілим і підозрюваним є певні майнові відносини) впливає на сприйняття останнім події злочину. Крім того, показання потерпілого повинні оцінюватися нарівні з усіма іншими зібраними в справі доказами й не мають яких-небудь переваг перед ними.

Допит потерпілого по справах про грабежі в розбої варто проводити якнайшвидше після події. Потерпілий через свій хворобливий стан, а також із причини природного процесу забування, може згодом не згадати окремі деталі події або інакше оцінити причини події, мотиви своєї поведінки, а також поведінки осіб, які на нього напали [2, с.22].

Після прибуття слідчо-оперативної групи на місце події з'ясовується місце знаходження потерпілого (будинок, лікарня, інше місце). Якщо потерпілий перебуває не на місці події, то допит проводиться за місцем його знаходження. У цьому випадку допит, за дорученням слідчого, може провести оперативний працівник або дільничний інспектор, які входять до складу слідчо-оперативної групи, тому що слідчий у цей час, як правило оглядає місце події.

Якщо є можливість, у такому випадку з потерпілим проводиться бесіда, результати якої повинні відображатися в рапорті особи, яка її провела. Якщо стан потерпілого не дозволяє провести ні допит, ні бесіду (опитування), то невідкладно допитується медичний персонал, який здійснював перевезення хворого, надавав йому першу медичну допомогу, приймав в лікарні, проводив операції й здійснює догляд за ним. Такі показання надалі можуть використовуватися в якості джерел доказів на досудовому слідстві й у суді [3, с.37].

Під час такої бесіди (опитування) доцільно використати звуко- або відеозапис. Результа-

ти такого запису будуть важливими доказами по справах про грабежі та розбої. Тим більше, що сучасне технічне оснащення правоохоронних органів та поширеність засобів запису навіть в найпростіших мобільних телефонах, дозволяє широко застосовувати звуко- та відеозаписуючі технічні засоби. Застосування звуко- та відеозапису запобіжить втраті важливих відомостей внаслідок можливої смерті потерпілого або забування ним яких-небудь важливих фактів; зіграє значну роль у випадку зміни потерпілим своїх попередніх показань [4, с.128].

Допит потерпілих по справах про грабежі та розбої, доставлених до лікарні, здійснюється з дозволу чергового лікаря. На нашу думку, при допиті потерпілого по аналізованій категорії справ необхідно застосовувати такий тактичний прийом, як вільна розповідь. Під час вільної розповіді розкриваються індивідуально-психологічні особливості сприйняття потерпілим злочинної події, а також його здатність до логічного відтворення того що відбулося.

В ході вільної розповіді потерпілий може відійти від суті справи, вийти за рамки питань, поставлених слідчим (особливо це стосується відносин його з підозрюваним, якщо вони мали місце раніше), і розповісти про інші наболілі проблеми. У цей час небажано переривати допитуваного, тому що його розповідь може допомогти слідчому розібратися в складній ситуації в цілому, у тому числі й причинах та умовах, які сприяли вчиненню злочину. По закінченню вільної розповіді доцільно задавати питання про факти і деталі, які вимагають уточнення й конкретизації, а також з метою усунення певних протиріч.

Додатковий допит потерпілого по справах про грабежі і розбої рекомендується провести через два-три тижні, зважаючи на те, що при першому допиті останній перебував у підвищено-емоційному стані, що могло вплинути на сприйняття ним події, яка відбулася. Психологи вважають, що саме цей строк є оптимальним для правильного відтворення події, сприйнятої в період емоційної напруги.

На нашу думку, недоцільно допитувати потерпілого, який перебуває в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Стан такого сп'яніння послаблює гальмові реакції й сприяє фантазуванню. З таким потерпілим необхідно провести бесіду, щоб одержати відомості для пошукової роботи, а допит варто провести після того, як він прийде в нормальний стан.

Під час допиту варто враховувати й перевіряти наявність можливих мотивів дачі потерпілим неправдивих показань, які можуть бути викликані: мимовільними помилками допитуваного, які випливають із природи формування показань або ж певною зацікавленістю допитуваного у результатах справи.

У наукових публікаціях відзначається, що відношення потерпілого до своїх показань може бути різним: потерпілий може бути зацікавленим у встановленні істини; потерпілому байдуже, чи буде в справі встановлена істина; потерпілий зацікавлений у тому, щоб перешкодити розкриттю злочину й викриттю злочинця; потерпілий зацікавлений у доказуванні обставин, які свідомо не мали місця в дійсності [5, с.22–25].

Така зацікавленість може обумовлюватися прагненням потерпілого всю провину за вчинення злочину покласти на обвинувачуваного, тим самим приховати свою протиправну поведінку, яка мала місце раніше у стосунках з обвинувачуваним; прагненням потерпілого звільнитися від відповідальності обвинувачуваного у зв'язку із примиренням з ним; страхом розправи; бажанням самому поквитатися зі злочинцем без притягнення останнього до кримінальної відповідальності.

Слід враховувати, що позиція та показання потерпілого залежать також від особливостей його відносин зі злочинцем, його родичами й знайомими, поведінкою потерпілого до злочину й у момент його вчинення. При допиті потерпілих, зацікавлених у встановленні істини й у покаранні злочинця, які дають у зв'язку із цим правдиві показання, метою допиту є встановлення усіх відомостей, які створюються до предмета доказування по кримінальній справі.

У разі зацікавленості потерпілого у розкритті злочину, однак дачі ним неточних, суперечливих показань через сумлінну оману або інших подібного роду причин, то метою допиту в такому випадку є усунення в допитуваного пробілів і неточностей у показаннях. З цією метою потерпілому задаються питання, які активізують асоціативні зв'язки, розгляд суміжних подій і обставин, пред'явлення речових доказів і документів, оголошення протоколів і відтворення звуко- або відеозаписів допиту, а також допитують потерпілих на місці події [1, с.75; 5, с.19–22].

Значно складнішою є ситуація, коли потерпілий дає наперед неправдиві показання. У цьому випадку зусилля особи, яка допитує направляються на подолання установки потерпілих на дачу неправдивих показань і викриття в неправді. З цією метою використовуються різні тактичні прийоми, розроблені науковцями [6, с.25–55; 5, с.22–25], які викривають допитуваного в неправді. До них відносяться: роз'яснення ситуації, яка склалася в справі, аналіз положення у якому може опинитися допитуваний у випадку дачі неправдивих показань; деталізація показань для виявлення протиріч; використання доказів, наявних у кримінальній справі; з'ясування контрольних обставин, які дозволяють перевірити істинність повідомлюваних відомостей; повторний допит по вже досліджених питаннях; проведення допиту в присутності інших осіб, наприклад, спеціаліста. Перелік таких прийомів може бути значно ширшим, їх вибір залежить від слідчого, від особи допитуваного й від сформованої по кримінальній справі слідчої ситуації.

Слідчому який допитує потерпілих і оцінює їх показання, варто враховувати особливості сприйняття події в стані сильного збудження чи страху. Злочинний вплив на жертву злочину, спрямованих на заподіяння певної шкоди здоров'ю, вносять специфічні зміни в його особистість, своєрідним відображенням чого є психологічні стани потерпілих, які істотно впливають на протікання певних психічних процесів і прояв психічних властивостей особистості.

Загальновідомо, що страх «розтягує» часові проміжки, «збільшує» розміри знаряддя нападу, зріст злочинця, кількість нападників. Швидке чергування подій знижує можливість запам'ятовування. Тому при допиті обов'язково з'ясовуються думки, почуття, сприйняття деталей обстановки під час злочину, які можуть бути перевірені надалі в ході досудового слідства.

В ході одержання й перевірки показань потерпілого, необхідно досліджувати не тільки відповідність дійсності кінцевих оцінок і суджень потерпілого, але й реальність його чуттєвої основи, перевіряючи в необхідних випадках, чи сприймав він ті ознаки й властивості, на яких засновані оцінки й судження.

В ході допиту потерпілого по справах про грабежі і розбої необхідно не тільки перевірити вже відомі в справі відомості, але й дати можливість допитуваному викласти виниклі в нього версії, пояснення. Коло питань, які з'ясовуються в потерпілого по кримінальних справах про грабежі та розбої, дещо відрізняється в ситуаціях, коли злочинець відомий і невідомий. У разі встановлення особи злочинця, акцент у розслідуванні робиться на доказуванні його вини або невинності. Якщо ж злочинець не відомий, то з'ясовуються питання, пов'язані з його прикметами й пошуком [3, с.34–37; 7, с.30–33].

У разі необхідності, допити здійснюються за участю спеціаліста, який може допомогти слідчому краще, точніше зрозуміти допитуваного, зібрати матеріали для направлення на експертизу, встановити спосіб вчинення злочинних дій, негайно припинити неправдиві свідчення, які стосуються певних спеціальних питань.

Отже, при допиті потерпілих по справах про грабежі та розбої слідчий має можливість отримувати необхідну і найбільш повну криміналістично значиму інформацію. Потерпілий може допитуватися про будь-які обставини, які підлягають доказуванню по справі, однак його показання повинні бути оцінені слідчим критично. Такий допит необхідно проводити якнайшвидше після події. Під час

допиту потерпілого, особливо якому завдано шкоду здоров'ю, слід використовувати засоби звуко- та відеозапису. Вдалим тактичним прийомом допиту потерпілого є вільна розповідь, доцільним є його додатковий допит. Не доцільно допитувати потерпілого у стані сп'яніння, а також слід враховувати при підготовці допиту його емоційний стан та почуття страху. У випадку неправдивих показань слідчий повинен використати розроблений криміналістикою арсенал тактичних прийомів спрямованих на їх викриття. У складних випадках допиту потерпілого, доцільним є залучення до проведення цієї слідчої дії спеціаліста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология : учеб. пособ. / В. Е. Коновалова. – Х. : Консум, 1999. – 157 с.

2. Целищев А. Я. Расследование грабежей и разбоев в условиях крупного города : лекц. / А. Я. Целищев. – М. : МВШМ МВД СССР, 1986. – 40 с.

3. Колмаков В. П. Неотложные следственные действия при расследовании разбоев / В. П. Колмаков // Криминалистика и судебная экспертиза : сб. науч. работ. – 1950. – Вып. 3. – С. 27–41.

4. Сабиров К. А. Допрос потерпевших при расследовании грабежом и разбойных нападений, совершенных на водителей автотранспорта / К. А. Сабиров // Проблемы первоначального этапа расследования : сб. науч. трудов. – Ташкент : Ташк. ВШ МВД СССР, 1986. – 147 с.

5. Шепітько В. Ю. Допит : наук.-практ. посіб. / В. Ю. Шепітько. – Х. : Вид-во «КримАрт», 1998. – 35 с.

6. Соловьев А. Б. Использование доказательств при допросе / А. Б. Соловьев. – М. : Юрид. лит., 1981. – 104 с.

7. Шматов М. А. Расследование насильственных завладений государственными и общественными денежными средствами, совершенными организованной группой лиц / М. А. Шматов. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1987. – 64 с.

Кравчук П. Ю. Особливості допиту потерпілих під час розслідування грабежів і розбоїв / П. Ю. Кравчук // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 434–437 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11krajgir.pdf>

Розкриті особливості допиту потерпілого під час розслідування грабежів і розбоїв. Звернуто увагу на допит потерпілих, яким завдано значну шкоду здоров'ю, які погано пам'ятають подію злочину, або дають неправдиві показання.

Кравчук П.Ю. Особенности допроса пострадавших во время расследования грабежей и разбоев

Раскрыты особенности допроса потерпевшего во время расследования грабежей и разбоев. Обращено внимание на допрос потерпевших, которым причинен значительный вред здоровью, которые плохо помнят событие преступления, или дают неправдивые показания.

Kravchuk P.Ju. Singularities of Interrogation of Victims during Fact-finding of Robberies and Robberies

Features of interrogation of the victim during investigation of robberies and robberies are opened. The attention to interrogation of victims to which considerable harm to health which badly remember crime event is done is paid, or gives in veracious evidences.